

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук, доцента Подлевської Нелі Володимирівни на дисертацію Чопак Єви Василівни на тему **«Підготовка майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Актуальність дослідження зумовлена глобалізаційними процесами, прагненням України інтегруватися в європейський простір та потребою збереження національної ідентичності в умовах полікультурного Закарпаття. Сучасні інтеграційні процеси та етнічне розмаїття України вимагають формування у громадян навичок ефективної міжкультурної взаємодії та толерантності. Оскільки Закарпаття є специфічним полікультурним регіоном, тут існує гостра потреба у вчителів, готових працювати в такому середовищі. Підготовка майбутніх педагогів до розвитку комунікативних навичок молодших школярів є ключовою, адже саме через діалог діти опановують культурні норми та вчаться співіснувати в соціумі, а формування комунікативної компетентності є основою для успішної соціалізації та засвоєння суспільних цінностей.

Науковим підґрунтям дослідження є праці українських та зарубіжних учених, які вивчали різні грані професійного становлення педагога. Зокрема, у роботах вітчизняних класиків педагогіки розкрито загальнотеоретичні та філософські засади підготовки кадрів для початкової школи. Водночас сучасні дослідники акцентують увагу на практичних аспектах: формуванні міжетнічної толерантності, комунікативної компетентності та готовності майбутніх педагогів до роботи в полікультурному й поліетнічному середовищі.

Однак проблема професійної підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної сфери молодших школярів у полікультурному просторі Закарпаття залишається малодослідженою. Потреба у науковому пошуку викликана очевидними суперечностями: між потребою суспільства у педагогах, здатних працювати в умовах етнокультурного розмаїття, та відсутністю такої підготовки у програмах вищої освіти; між вимогами до кваліфікації вчителя на Закарпатті та нерозробленістю методичних умов для формування комунікативних здібностей учнів початкової школи в такому середовищі; між потребою у формуванні особистісно-професійної готовності майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття та недосконалістю наявного навчально-методичного супроводу для підготовки вчителя до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи.

Отже, значущість цієї проблеми та необхідність подолання вказаних суперечностей визначили актуальність теми дисертації «Підготовка майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття» та необхідність комплексного дослідження зазначеної проблеми. З огляду на зазначене, дисертація Чопак Єви Василівни є актуальною, своєчасною та доцільною.

2. Зв'язок роботи з навчальними планами, програмами й темами

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Хмельницького національного університету «Формування особистості як суб'єкта самотворення» (ДР № 0119U103663), «Психолого-педагогічні засади професійно-особистісного розвитку фахівців в умовах трансформації суспільства» (ДР № 0125U003711). Тема дисертації затверджена вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 3 від 27.10.2022 р.).

3. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

У результаті проведеного дослідження дисертанткою вперше:

- обґрунтовано й визначено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття (актуалізація і стимулювання мотивації майбутнього вчителя до розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів в полікультурному середовищі Закарпаття; інтенсифікація освітнього процесу підготовки майбутнього вчителя до розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів в полікультурному середовищі Закарпаття на основі міждисциплінарної інтеграції; активізація індивідуального досвіду рефлексії майбутнього вчителя до розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів через ресурс інноваційних технологій навчання та освітньо-практичної діяльності) та експериментально перевірено їх ефективність;

- конкретизовано компоненти (потребнісно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-операційний); критерії (спонукально-ціннісний, змістово-знаннявий, поведінково-рефлексивний) та рівні готовності майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття (низький (репродуктивний), достатній (варіативно-конструктивний), високий (творчий));

- уточнено сутність ключових понять («підготовка», «готовність», «комунікативна компетентність», «полікультурне середовище»); удосконалено організаційно-методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття;

- подальшого розвитку набули теоретико-методичні й технологічні аспекти готовності майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття.

4. Нові факти, одержані здобувачкою

Чопак Єва Василівна опрацювала стан означеної проблеми в українській та зарубіжній педагогічній теорії та практиці, зокрема, опрацювала проблему підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності молодших школярів Закарпаття у вимірах наукових студій; уточнила понятійно-категоріальний апарат дослідження; проаналізувала особливості Закарпаття як полікультурного освітнього середовища в історико-педагогічному ракурсі; з'ясувала стан готовності учителя до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи через навчання читання й письму у закарпатських освітніх закладах із навчанням угорською мовою; визначила компоненти, критерії та рівні готовності майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття; теоретично обґрунтувала та експериментально перевірила педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття; розробила модель означеного процесу; розробила та впровадила навчально-методичне забезпечення щодо підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття.

5. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Проведений аналіз тексту дисертації, а також змісту наукових публікацій Чопак Єви Василівни дає підстави стверджувати про наукову обґрунтованість й

достовірність викладених авторкою результатів. Визначені суперечності підтверджують актуальність і недостатню розробленість проблеми дослідження у педагогічній науці і практиці. Беручи до уваги окреслені суперечності, дисертантка правильно визначила науковий апарат: об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною теоретичною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць і, загалом, не викликає сумніву.

Достовірність наукових результатів, висновків та рекомендацій у роботі досягається вдалим і коректним використанням різних методів, що дозволило Чопак Єві Василівні розробити власний алгоритм наукових пошуків. Дисертантка вміло послуговується й загальнонауковими методами, насамперед аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення наукової та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження, емпіричними (спостереження, діагностика) – для узагальнення аналітичного матеріалу, проведення педагогічного експерименту (констатувального та формувального етапів), апробація й доведення ефективності педагогічних умов; математичні та статистичні – для обробки отриманих результатів та підтвердження вірогідності отриманих результатів; графічні – для візуального ілюстрування та порівняння результатів. Необхідно відзначити наукову обґрунтованість загальних висновків і висновків до кожного розділу, як і значну кількість таблиць та рисунків (21 таблицю й 9 рисунків).

Дисертаційна робота Чопак Єви Василівни містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

6. Практичне значення результатів дисертації

Отримані результати дослідження мають практичне значення, зокрема авторка розробила методичні рекомендації для самостійної (індивідуальної) роботи майбутніх фахівців з дошкільної та початкової освіти: «Дошкільна лінгводидактика, збірка дитячої літератури», «Теоретичний конспект з дитячої літератури для студентів»; інформаційні матеріали, що впливають на формування готовності майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття.

7. Використання результатів роботи

Результати дисертації впроваджено в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/13 від 17.02.2026 р.), Мукачевського державного університету (довідка № 409 від 20.02.2026 р.), ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (довідка № 648/01-14 від 26.02.2026 р.), Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II (довідка № 390/2025 від 19.12.2025 р.).

8. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (278 найменувань, із них 42 іноземною мовою), 15 додатків. Загальний обсяг роботи становить 259 сторінок, основний зміст викладено на 161 сторінці. Розділи дисертації логічно завершені, містять висновки, які відповідають змісту та поставленим завданням дослідження. Дисертантка на достатньому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, її актуальність, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, аргументувала використання обраних методів дослідження.

Текст дисертаційного дослідження зв'язний, цілісний, завершений, чітко структурований. Кожен наступний розділ органічно пов'язаний із попереднім і

доповнює його, що сприяло розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань, які є досить конкретні та відповідають поставленій меті дослідження. У дисертації здійснено теоретичне узагальнення поставленої проблеми дослідження та запропоновані практичні шляхи підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття. У дослідженні розв'язані усі поставлені дисертанткою завдання.

У першому розділі досліджено стан опрацювання означеної проблеми у наукових працях, розкрито сутність та зміст понятійно-категорійного апарату теми дослідження, зосереджено увагу на наукових розвідках, де порушуються питання, означені в темі роботи, конкретизовано поняття «професійна підготовка» майбутнього вчителя, акцентовано увагу на гуманітарному складнику підготовки вчителя початкової школи, комунікативній підготовці та методологічних орієнтирах. Проаналізовано полікультурне середовище Закарпаття та виокремлено його ключові характеристики: етнічне різноманіття, освіта і мова, історична спадщина.

У другому розділі проаналізовано навчально-методичне забезпечення початкової освіти в угорськомовних школах Закарпаття, з'ясовано стан готовності учителя до розвитку комунікативних здібностей учнів початкової школи через навчання читання і письма, визначено компоненти, критерії та рівні готовності майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття; теоретично обгрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття, які забезпечують вихід на новий рівень академічної підготовки сучасних педагогів.

У третьому розділі здійснено опис організації та методики проведення педагогічного експерименту, експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття, подано аналіз результатів дослідницько-експериментальної роботи. Результати формувального етапу експерименту підтвердили ефективність запропонованих педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття та дали підстави стверджувати, що мети дослідження досягнуто, а поставлені завдання виконано.

У роботі представлено повне опрацювання проблеми підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності молодших школярів у вимірах наукових студій; уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження; проаналізовано особливості Закарпаття як полікультурного освітнього середовища в історико-педагогічному ракурсі; з'ясовано стан готовності учителя до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи через навчання читання й письма у закарпатських освітніх закладах із навчанням угорською мовою; визначено компоненти, критерії та рівні готовності майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття; теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття; розробити модель означеного процесу. розроблено та впроваджено навчально-методичне забезпечення щодо підготовки майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття.

Слід відзначити, що загальні висновки відповідають поставленим завданням, обґрунтованість і переконливість яких засвідчують самостійність і логічність суджень, достатню наукову підготовленість здобувачки. Наукові положення, рекомендації та висновки, які містяться у дисертаційному дослідженні, пояснюються і обґрунтовуються з посиланням на джерельну базу, що включає наукову і методичну літературу.

Позитивно оцінюємо представлену у додатках інформацію, а таблиці увиразнюють уявлення про цілісність дослідження, проведеного дисертанткою. Список використаних джерел складено з дотриманням встановлених вимог.

Отже, що дисертаційна робота за своїм змістом, стилем викладу і розкриттям основних положень, висновками та результатами опрацювання здобутих даних є завершеним самостійним дисертаційним дослідженням.

Задум авторки дисертації досить чітко виявляється у всіх компонентах її наукового апарату: в обґрунтуванні актуальності, визначенні мети, завдань, об'єкта, предмета, теоретичних засад дослідження. Звертає на себе увагу логічно виправдана структурованість та послідовність викладу змісту дисертаційної роботи, яка повною мірою відповідає меті та завданням проведеного дослідження.

Отже, після проведення детального аналізу можемо констатувати, що дисертаційна робота Чопак Єви Василівни за своїм змістом, стилем викладу, розкриттям основних положень, висновками та результатами опрацювання здобутих даних є завершеним самостійним дослідженням.

9. Повнота викладу основних положень дисертації

Результати дисертаційного дослідження, поданого до захисту, опубліковано в необхідному обсязі у 7 працях у фахових виданнях України, 2 наукових працях апробаційного характеру та 3 статтях, що додатково відображають наукові результати дисертації; пройшли апробацію у доповідях на міжнародних науково-

практичних конференціях. Загалом вимоги щодо кількості та якості публікацій виконано.

10. Відсутність порушення академічної доброчесності.

Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якому відображені власні ідеї і напрацювання авторки, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї і положення науковців мають відповідне посилання і використані з метою підкріплення ідей авторки.

11. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Результати дослідження можуть бути використані під час розроблення (вдосконалення) освітньо-професійних програм підготовки здобувачів першого та другого рівнів вищої освіти зі спеціальності «013 (А 3) Початкова освіта», галузі знань «01 Освіта / Педагогіка», третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності «011 Освітні, педагогічні науки», при визначенні траєкторії індивідуального особистісно-професійного розвитку, впровадження конструктивних ідей щодо забезпечення готовності майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття.

12. Дискусійні питання і зауваження

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Чопак Єви Василівни, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання:

1. Робота набула б більшої досконалості, якби дисертантка представила сучасний зарубіжний досвід підготовки майбутнього вчителя до розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів у полікультурному середовищі, окресливши можливості імплементації такого досвіду.

2. Недостатньо послідовною, нам видається, авторська позиція щодо дефініціювання компонентів готовності майбутнього вчителя до розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів у полікультурному середовищі Закарпаття, зокрема, потребово-мотиваційного, позаяк у тексті дисертації мають місце різні варіації, як-от: «потребнісно-мотиваційний» (в анотації, моделі) та «потребово-мотиваційний» (в основному тексті).

3. У роботі представлено значний емпіричний матеріал, однак окремі таблиці й рисунки потребують більш змістовного коментаря, що посилює б цілісність сприйняття результатів дослідження.

4. У дисертації трапляються певні мовно-стилістичні недоліки, технічні та граматичні огріхи.

Висловлені авторці зауваження мають рекомендаційний характер, ніяк не знижують наукової цінності роботи та є приводом для наукової дискусії. У цілому рецензована робота вирізняється актуальністю та оригінальністю, достатньо обґрунтованим теоретичним аналізом і новизною практичних результатів.

Загальний обсяг основного тексту дисертації відповідає вимогам до написання наукових досліджень, які подаються на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

13. Загальний висновок

Грунтовний аналіз дисертаційного дослідження, врахування актуальності теми, наукової новизни отриманих результатів і їх практичного значення, а також опублікованих за результатами дослідження наукових праць дає підстави для висновку, що дисертація оригінальною, цілісною, завершеною, самостійно виконаною науковою працею, у якій отримано нові наукові обґрунтовані результати, що розв'язують конкретне наукове завдання, має вагоме теоретичне і практичне значення для розвитку педагогічної науки. Чітка логіка дослідження,

послідовність викладу та доказовість положень і висновків надають дисертаційному дослідженню цілісності, повноти й завершеності.

Дисертаційна робота «Підготовка майбутніх учителів до розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи в полікультурному середовищі Закарпаття» заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку призначення ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка – Чопак Єва Василівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта, педагогіка.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
декан гуманітарно-педагогічного
факультету Хмельницького
національного університету

Неля ПОДЛЕВСЬКА

Підпис засвідчую:

доктор технічних наук, професор,
проректор з наукової роботи
Хмельницького національного
університету

Олег СИНЮК